

PRACE GEOGRAFICZNE

zeszyt 177, 2024, 95–114

doi:

Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ
Komisja Geograficzna, Polska Akademia Umiejętności
Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego

REWITALIZACJA PRZESTRZENI PUBLICZNEJ WSI SZANSĄ DLA ROZWOJU TURYSTYKI – NA PRZYKŁADZIE GMIN POWIATU TARNOWSKIEGO

Magdalena Kwiek

Revitalization of public space of the village as an opportunity for tourism development – a case study of the municipality of the Tarnów poviat

Abstract: The issue of shaping public spaces, while it is the subject of numerous analyses, rarely directly addresses rural settlements. Meanwhile, there is an increasing need to create and transform common places in rural territories. To assess the importance of revitalization and the tourist potential of public space from the perspective of individuals responsible for spatial planning in the municipalities of Tarnów poviat. An online survey questionnaire sent to the offices of 16 rural and urban-rural municipalities of the Tarnów poviat, as well as interviews with representatives of offices responsible for spatial planning and promotion of the municipality. The municipalities of the Tarnów poviat are attractive from a tourism perspective, and both residents and tourists are eager to utilize the available elements of public space. Local authorities recognize the significance of public space in the lives of residents and in the promotion of the municipality, and their development plans often include revitalization and the creation of new communal spaces.

Keywords: public space, tourism, revitalization, rural development, spatial planning

Zarys treści: Kwestia kształtowania przestrzeni publicznych, choć jest tematem licznych analiz, rzadko odnosi się bezpośrednio do obszarów wiejskich. Tymczasem coraz częściej pojawia

się potrzeba tworzenia i modernizacji wspólnych przestrzeni na terenach wiejskich. Celem pracy była ocena znaczenia rewitalizacji i potencjału turystycznego przestrzeni publicznej w opinii osób decydujących o zagospodarowaniu przestrzennym gmin powiatu tarnowskiego. W badaniach zastosowano kwestionariusz ankiety on-line przesłany do urzędów 16 gmin wiejskich i miejsko-wiejskich powiatu tarnowskiego oraz wywiady z przedstawicielami urzędów odpowiedzialnych za planowanie przestrzenne i promocję gminy. Wykazano, że gminy powiatu tarnowskiego są atrakcyjne pod względem turystycznym i zarówno mieszkańcy, jak i turyści chętnie korzystają z dostępnych elementów przestrzeni publicznej. Władze gmin doceniają znaczenie przestrzeni publicznej w życiu mieszkańców oraz w promocji gminy i w planach zagospodarowania często ujmują rewitalizację oraz tworzenie nowych miejsc wspólnych.

Słowa kluczowe: przestrzeń publiczna, turystyka, rewitalizacja, rozwój wsi, planowanie przestrzenne

Wprowadzenie

Rozwój gospodarczy Polski odzwierciedla się w wielokierunkowych zmianach zachodzących na wsi. Zmiany te przebiegają równocześnie na wielu płaszczyznach i dotyczą m.in. przeobrażeń natury politycznej, ekonomicznej oraz społeczno-kulturowej. Struktura społeczna oraz mechanizmy regulujące relacje międzyludzkie, w tym normy i wartości, w dużym stopniu kształtowane są przez indywidualne postawy, które z czasem prowadzą do modyfikacji nawyków. System polityczny oraz zasady ekonomiczne organizujące produkcję i dystrybucję dóbr zostały przejęte z modeli społeczeństw zachodnioeuropejskich, wyznaczając kierunek życia obywateli w Polsce. Sfera społeczno-kulturowa, ze względu na swoją złożoność, nie mogła jednak ulec gwałtownym zmianom w krótkim czasie. W szczególności tradycyjne społeczności wiejskie, charakteryzujące się samowystarczalnością, są odporne na zmiany i powoli poddają się wpływowi zewnętrznym. W globalizującym się świecie, gdzie następuje przyspieszenie czasu i skrócenie dystansów, wieś nieuchronnie staje się coraz bardziej podatna na przejmowanie wzorców życia codziennego typowych dla obszarów miejskich. W niektórych wsiach coraz częściej można nawet zauważyć elementy zabudowy dotąd zarezerwowane dla obszarów miejskich: centra wsi na wzór rynku, wielopoziomowe obiekty handlowe, rozbudowane parkingi, bloki mieszkalne czy domy w zabudowie szeregowej. Proces przemian zachodzi najszybciej w miejscowościach znajdujących się w pobliżu dużych miast, w oddalonych zaś wsiach peryferyjnych przebiega wolniej (Nowak, Myśliwska 2016).

W związku ze stopniowo postępującą w niektórych obszarach wiejskich dezagryzacją na terenie wsi powstaje znaczna przestrzeń możliwa do zagospodarowania w sposób atrakcyjny zarówno dla mieszkańców, jak i turystów. Programy unijne wspierają nowoczesne metody gospodarowania w rolnictwie, zwiększenie aktywności ekonomicznej mieszkańców oraz unowocześnianie wiejskiej infrastruktury

technicznej. Znaczna część funduszy przeznaczana jest na rewitalizację oraz modernizację centrów wsi, które odgrywają coraz istotniejszą rolę nie tylko w życiu wiejskiej społeczności, lecz niejednokrotnie są wizytówką zachęcającą przyjezdnych do odwiedzenia miejscowości.

Od co najmniej 20 lat polityka rozwoju obszarów wiejskich skupia się na wyzwaniach związanych z potrzebą dywersyfikacji funkcji ekonomicznych, zwłaszcza poprzez wprowadzanie działalności pozarolniczych, promowanie nowych form zatrudnienia niezwiązanego z rolnictwem, rozwój turystyki oraz wsparcie systemu usług. Dąży się również do wdrażania licznych udogodnień dla różnych grup mieszkańców wsi (Heffner 2016; Wesołowska 2016). Zmiany w funkcjonowaniu wsi doskonale się odzwierciedlają w zmieniającej się przestrzeni publicznej mniejszych i większych miejscowości, które coraz częściej zatracają swój typowo „wiejski” charakter na rzecz podwyższenia poziomu życia, nowoczesnej zabudowy, infrastruktury i zmian w zachowaniu społeczności wiejskiej. Wsie położone w sąsiedztwie dużych miast, tworzące z nimi silnie zurbanizowane obszary funkcjonalne, często tracą swoją społeczną, ekonomiczną i krajobrazową tożsamość. Następują także zmiany w ciągłości kulturowej przestrzennego układu wsi i form architektonicznych. Obszary podmiejskie dotknięte procesem reurbanizacji często coraz mniej przypominają wiejski krajobraz. Autorzy raportu „Polska Wieś 2016”, potwierdzają, że polska wieś staje się coraz mniej zależna od rolnictwa – jedynie niespełna 10% jej mieszkańców utrzymuje się wyłącznie z działalności rolniczej (Czernik, Zimnicka 2007; Wilkin, Nurzyńska 2016).

Przestrzeń publiczna wsi

Większość opracowań z zakresu planowania, gospodarowania i użytkowania przestrzeni publicznej dotyczy przestrzeni ogólnodostępnej w miastach, lecz w związku z urbanizacją oraz przekształceniem funkcji wsi konieczne jest rozszerzenie definicji przestrzeni publicznej również na tereny wiejskie.

Przestrzenie publiczne w Polsce zostały określone w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r. Obszar przestrzeni publicznej oznacza „(...) obszar o szczególnym znaczeniu dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców, poprawy jakości ich życia i sprzyjający nawiązywaniu kontaktów społecznych ze względu na jego położenie oraz cechy funkcjonalno-przestrzenne, określony w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy” (Szkardkiewicz i in. 2014, 145). Najbardziej intuicyjna definicja Sagan podaje, że „przestrzeń publiczna to przestrzeń, do której wszyscy mieszkańcy mają swobodny dostęp” (Sagan 2017, 132). Z kolei Lorens i Martyniuk-Pęczek (2010) nazywają przestrzenią publiczną „ten fragment przestrzeni miejskiej, który – poprzez sposób swojego urzędzenia oraz lokalizację w strukturze urbanistycznej – jest przeznaczony

na potrzeby realizacji bezpośrednich kontaktów pomiędzy uczestnikami życia społecznego oraz inne potrzeby społeczne korzystających z niego zbiorowości, pozostając jednocześnie fizycznie dostępny dla wszystkich zainteresowanych osób. Fizyczna dostępność przestrzeni może być ograniczana czasowo z uwagi na kwestie bezpieczeństwa bądź sposób organizacji jej wykorzystania” (Lorens, Martyniuk-Pęczek 2010, 10).

Obecnie przestrzeń publiczna jest postrzegana jeszcze szerzej, ponieważ internet, jako część przestrzeni inteligentnej, również uznawany jest za jej element. Internet łączy w sobie cechy powszechnego użytkowania i indywidualnego dostępu, co otwiera nowe możliwości dla bezpośrednich interakcji społecznych, politycznych, ekonomicznych, kulturowych i wielu innych (Ratajczak 2018).

Przestrzeń „życia codziennego”, czyli przestrzeń publiczna, od czasów antyku nieustannie się przekształca. Na te zmiany wpływa rozwój społeczeństw, postęp nauki i technologii. Proces ten wiąże się z rozpowszechnieniem technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT), które zmieniają sposób postrzegania przestrzeni publicznej oraz korzystania z niej. Zarówno miasta, jak i coraz częściej wsie, zyskują nowe cechy, stając się inteligentnymi w klasycznym tego słowa znaczeniu (Ratajczak 2018). Zmiany społeczne oddziałują na sposób funkcjonowania wiejskich przestrzeni publicznych, a wśród czynników wpływających na ich kształtowanie można wymienić między innymi nowe style życia. Często wraz z napływem mieszkańców z miast pojawiają się nowe sposoby gospodarowania, które przynoszą z sobą także odmienne formy zachowań społecznych (Górka 2010).

Współczesna przestrzeń publiczna, obejmująca także internet, poszerza możliwości bezpośrednich interakcji społecznych, politycznych, ekonomicznych i kulturowych (Ratajczak 2018). Od starożytności przestrzeń życia codziennego ulega ciągłym zmianom pod wpływem rozwoju społecznego, naukowego i technologicznego, szczególnie w erze technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT), a miasta i coraz częściej wsie stają się dzięki temu inteligentne (Ratajczak 2018). Zmiany społeczne, w tym nowe style życia i formy gospodarowania, w dużym stopniu kształtują wiejskie przestrzenie publiczne (Górka 2010).

Na obszarach wiejskich najczęstszą formą przestrzeni publicznej są tereny wspólne, takie jak place, skwery, boiska sportowe oraz tereny wokół kościołów i innych obiektów użyteczności publicznej. Składają się one z małej architektury (jak ławki, kosze na śmieci, tablice informacyjne), zieleni oraz elementów komunikacyjnych (ścieżki, parkingi). Te elementy powinny odzwierciedlać tradycje i charakter architektury regionalnej, harmonizując z lokalnym krajobrazem i podkreślając tożsamość miejsca. Ważne jest także zapewnienie dostępności dla wszystkich mieszkańców, bezpieczeństwo oraz estetyczny układ przestrzeni. Przestrzeń publiczna pełni również rolę nośnika kultury i historii, co może się przyczynić do rozwoju turystycznego miejscowości (Warczevska, Warczewski 2014).

Rewitalizacja przestrzeni publicznych szansą dla rozwoju turystyki

Turystyka jest jedną z pozarolniczych działalności na obszarach wiejskich, która posiada duży potencjał rozwojowy. Coraz częściej postrzega się ją jako czynnik mogący przeciwdziałać procesom depopulacji oraz wspierać aktywizację społeczno-gospodarczą tych terenów. Potwierdzają to m.in. zapisy w strategiach rozwoju wielu gmin wiejskich i miejsko-wiejskich, gdzie turystyka jest traktowana jako priorytet w ich rozwoju społeczno-gospodarczym (Wesołowska 2016).

Odnowa wsi to kompleksowy proces, który podnosi jakość życia mieszkańców i ich tożsamość poprzez działania związane z dziedzictwem kulturowym, potrzebami społeczności oraz poprawą infrastruktury. Obejmuje on inicjatywy dotyczące miejsc spotkań, obiektów historycznych, przestrzeni publicznej, sportu, kultury fizycznej i informacji. Celem jest harmonijny rozwój wsi, uwzględniający zachowanie tożsamości miejscowości i poprawę jakości życia mieszkańców (Podolska 2014; Biczkowski, Biczowska 2017).

Głównym celem rewitalizacji jest zazwyczaj polepszenie warunków życia mieszkańców, stworzenie nowych możliwości zarobkowych oraz podniesienie jakości istniejącej infrastruktury. Ma to szczególne znaczenie w rejonach objętych ochroną, m.in. ze względu na ich unikatowe walory krajobrazowe. Rewitalizacja oraz prawidłowe jej planowanie odgrywa też znaczną rolę na terenach mało atrakcyjnych turystycznie, w rejonach, gdzie nie ma zbyt wielu obiektów o znaczeniu historycznym czy kulturalnym. Odpowiednio przemyślane zmiany, inwestycje lub działania promocyjne nawet w takim przypadku mogą zaowocować znacznym wzrostem atrakcyjności miejscowości. Ciekawym i coraz częściej wykorzystywanym pomysłem na ożywienie społeczne, kulturalne i turystyczne jest inicjatywa tworzenia wioski tematycznych. Wioski tematyczne, czyli wsie skoncentrowane wokół określonego motywu, to nowatorski sposób na ożywienie gospodarki wiejskiej i zapewnienie mieszkańcom dodatkowych źródeł dochodu. W odróżnieniu od tradycyjnych form specjalizacji wsi wieś tematyczna dostosowuje swoją ofertę do gospodarki opartej na wiedzy, doświadczeniach i kreatywności. Tworzy się dzięki wykorzystaniu nowych, niematerialnych i emocjonalnych czynników rozwoju (Idziak 2008; Górka, Hełpa-Liszkowska 2013; Idziak, Wilczyński 2013; Czapiewska 2018).

Ważnym elementem w rozwoju turystyki wiejskiej jest dostęp do internetu i stron internetowych. Poprzez sieć www oraz inne narzędzia online, takie jak poczta elektroniczna czy grupy dyskusyjne, gminy mogą efektywnie promować swoją ofertę turystyczną. Internet umożliwia precyzyjne dotarcie do docelowej grupy klientów oraz sprzedaż usług turystycznych. Strony internetowe mogą także kształtować wizerunek obiektów turystycznych, umożliwiając interakcję z klientami i budując

ich lojalność. Ważne jest, aby strony były wysoko pozycjonowane w wyszukiwarkach, dostępne w różnych językach i by oferowały merytoryczne informacje o ofercie agroturystycznej. Formami promocji mogą być wydawane przez gminę materiały drukowane: ulotki, broszury, mapy, przewodniki czy udział w imprezach wystawienniczych, targach i eventach turystycznych, jednak to internet umożliwia skuteczne dotarcie z reklamą precyzyjnie do określonej grupy odbiorców (Krzyżanowska 2014; Sikora, Wartecka-Ważyńska 2016).

Proces odnowy wsi to jednak nie tylko przebudowa istniejącej infrastruktury. To przede wszystkim konieczność dokonania zmiany w mentalności mieszkańców wsi, pobudzenie ich do kreatywnych i uporządkowanych działań, wpłynięcie na chęć wzięcia odpowiedzialności za swoje bezpośrednie otoczenie, jak również za przyszłość swojej społeczności (Warczevska, Warczewski 2014).

Obszar badań i metodologia

Do badań empirycznych wybrano gminy powiatu tarnowskiego. Należy on do największych w województwie małopolskim. Na jego terenie zlokalizowanych jest 16 gmin: Ciężkowice, Gromnik, Lisia Góra, Pleśna, Radłów, Ryglice, Rzepiennik Strzyżewski, Skrzyszów, Szerzyny, Tarnów, Tuchów, Wierzchosławice, Wietrzychowice, Wojnicz, Zakliczyn, Żabno; w tym 7 miast: Ciężkowice, Ryglice, Radłów, Tuchów, Wojnicz, Zakliczyn i Żabno. Dziewięć spośród wymienionych gmin to gminy wiejskie, 7 natomiast – miejsko-wiejskie. Obszar powiatu zajmuje 1416 km², mieszka na nim ponad 193 tys. osób, z których ok. 94% to mieszkańcy wsi.

Powiat tarnowski leży w zróżnicowanym pod względem geograficznym terenie, na styku dwóch dużych regionów fizycznogeograficznych: Kotliny Sandomierskiej (na północy) i pasa Pogórzy (na południu). O jego atrakcyjności i znacznych walorach krajobrazowych czy turystycznych decyduje zróżnicowana budowa geologiczna, zmienna rzeźba terenu i warunki klimatyczne, które warunkują charakter gleb i występowanie elementów przyrody ożywionej.

W północnej części powiatu dominuje płaska, sterasowana Nizina Nadwiślańska. Jej podłoże budują skały miocenu, przykryte grubym nadkładem glacialnych osadów plejstocenu i fluwialnych osadów holocenu (Borzyszkowski, Bidłasik 2016), na których wykształciły się żyzne mady (Balon, Krąż 2021). Ponad nią, do wys. 250 m n.p.m., wznoszą się fragmenty falistych wysoczyzn – Podgórze Bocheńskiego (na zach.) i Płaskowyż Tarnowskiego (na wsch.), które pokrywają gliny morenowe i lessy, z kompleksem żyznych gleb brunatnych i pływych (Łanczont, Chabudziński 2021). W równinnym krajobrazie dominują więc mozaika gruntów orných, pastwisk i łąk, a zbiorowiska leśne tworzą tu raczej niewielkie płyty. Są to głównie nadrzeczne łągi, olsy i grądy niskie (Medwecka-Kornaś i in. 1988).

W południowej części powiatu krajobraz tworzą wyżej wzniesione wzgórza i garby, o równoleżnikowym przebiegu, należące do trzech Pogórzy – Wielickiego, Rożnowskiego oraz Ciężkowickiego. Podłoże buduje tu flisz karpacki, głównie piaskowce (Ślęczka 1976). Tereny pogórzy są rozczłonkowane gęstą siecią dolin rozcinanych przez rzeki należące do dorzecza Dunajca. Od Kotliny Sandomierskiej oddziela je wysoki próg (ok. 150 m), z kulminacją Góry św. Marcina (Ćwik i in. 2021). Urozmaicona rzeźba terenu, z najwyższym Pasmem Brzanki (534 m n.p.m.), decyduje o dużym zróżnicowaniu mezoklimatycznym oraz glebowym, co determinuje florę i faunę. Występują naturalne zbiorowiska roślinne – głównie bory, grądy wysokie i buczyna karpacka (Medwecka-Kornaś i in. 1976; Medwecka-Kornaś i in. 1988) – zajmujące zdecydowanie większe areale niż w Kotlinie Sandomierskiej.

Powiat tarnowski jest atrakcyjny dla turystów nie tylko z powodu swoich walorów przyrodniczych, ale także ze względu na dobrze rozwiniętą infrastrukturę turystyczną oraz bogactwo zabytków i atrakcji kulturowych. Infrastruktura turystyczna w powiecie tarnowskim jest rozbudowana, co ułatwia podróżowanie i zwiedzanie regionu. Liczne hotele, pensjonaty, gospodarstwa agroturystyczne i apartamenty zapewniają różne opcje zakwaterowania dla turystów o różnych preferencjach i budżetach. Restauracje, kawiarnie i regionalne jadalnie serwują lokalne specjały, pozwalając podróżnym na degustację kulinarnych przysmaków regionu.

Miłośnicy aktywnego wypoczynku, znajdują tu także dobrze oznakowane ścieżki rowerowe, które prowadzą przez malownicze tereny wiejskie, lasy i wzgórza. Kolejną atrakcją regionu stanowią zabytki kulturowe (<https://www.it.tarnow.pl/atraccje/>). W tabeli 1 przedstawiono charakterystykę poszczególnych gmin powiatu pod względem liczby obiektów infrastruktury turystycznej uwzględnionych na oficjalnych stronach urzędów gmin).

Ankieta online została przesłana na adresy e-mail urzędów poszczególnych gmin, a o wypełnienie poproszono urzędujących obecnie burmistrzów, wójtów lub osoby odpowiedzialne za planowanie przestrzenne pracujące w urzędzie oraz zajmujące się rozwojem turystyki i promocją gminy. Ankieta zawierała 10 pytań, w tym jedno otwarte, dotyczące najważniejszych działań w kierunku uatrakcyjnienia/rewitalizacji przestrzeni publicznych gminy, podjętych lub zrealizowanych w 2020 r. Pozostałe pytania związane były z oceną walorów turystycznych gminy, funkcjonowaniem przestrzeni publicznych w gminach, ich monitoringiem i wykorzystywaniem przez mieszkańców oraz turystów. Oprócz tego z przedstawicielami gmin przeprowadzono wywiad telefoniczny dotyczący możliwości rozwoju turystyki poprzez uatrakcyjnienie przestrzeni turystycznych w poszczególnych miejscowościach.

Celem przeprowadzonego sondażu była ocena znaczenia rewitalizacji przestrzeni publicznej w opinii osób decydujących o planowaniu przestrzeni na terenie gminy oraz stopnia zagospodarowania i wykorzystania przestrzeni publicznej przez mieszkańców oraz turystów w poszczególnych gminach.

Odpowiedzi zwrotne uzyskano od 14 spośród 16 gmin. Ze względu na niewielką liczebność ankiet wyniki podano w liczbach, a nie w wartościach procentowych. W przypadku pytań o ocenę różnych elementów przestrzeni publicznej zastosowano pięciostopniową skalę Likerta, a wyniki uśredniono.

Tab. 1. Infrastruktura turystyczna w gminach powiatu tarnowskiego
Table 1. Tourist infrastructure in the communes of the Tarnów district

Gmina Municipality	Szlaki turystyczne piesze Hiking trails	Szlaki turystyczne rowerowe Cycling trails	Obiekty wpisane do rejestru zabytków woj. Małopolskiego Sites listed in the register of monuments of the Małopolskie Voivodeship	Liczba obiektów noclegowych Number of accommodation facilities
Ciężkowice	11	5	25	11
Gromnik	2	Brak danych	11	1
Lisia Góra	brak danych	4	4	brak danych
Pleśna	6	4	14	brak danych
Radłów	brak danych	1	15	1
Ryglice	6	4	9	22
Rzepiennik	3	5	15	brak danych
Skrzyszów	3	3	6	3
Szerzyny	2	Brak danych	18	3
Tarnów	6	8	86	173
Tuchów	7	2	24	10
Wierzchosławice	brak danych	1	9	8
Wietrzychowice	2	5	5	2
Wojnicz	1	1	15	6
Zakliczyn	9	3	22	3
Żabno	3	3	11	brak danych

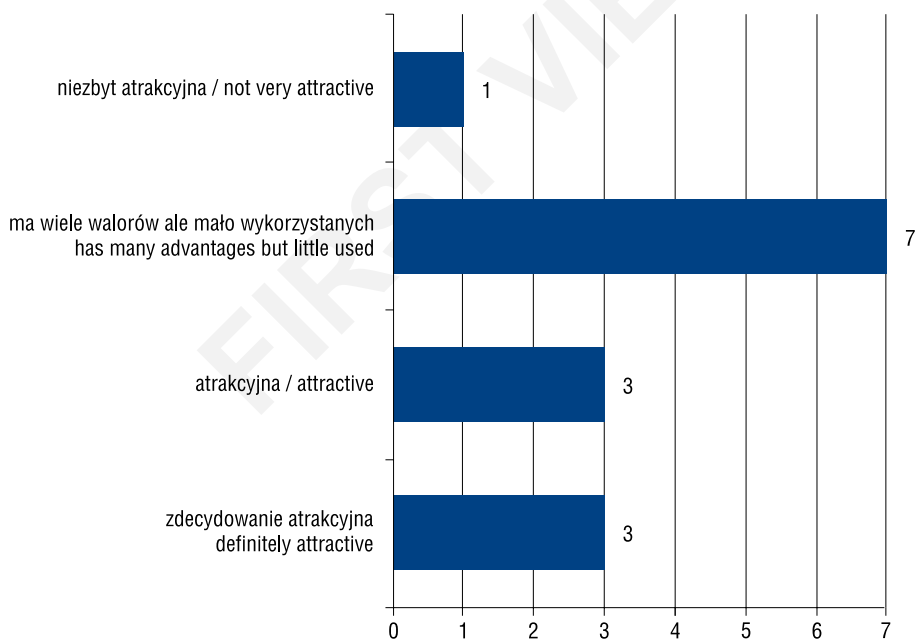
Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy stron internetowych gmin oraz Wykazu obiektów wpisanych do Rejestru zabytków nieruchomych Województwa Małopolskiego z uwzględnieniem podziału na powiaty i gminy. Stan na styczeń 2021 r., <https://www.wuoz.malopolska.pl/wp-content/uploads/2021/02/Rejestr-powiaty-stycze%C5%84-2021.pdf> (22.02.2025).

Source: own elaboration based on the analysis of the websites of the municipalities and the List of objects entered in the Register of immovable monuments of the Małopolska Province, taking into account the division into poviats and municipalities, January 2021, <https://www.wuoz.malopolska.pl/wp-content/uploads/2021/02/Rejestr-powiaty-stycze%C5%84-2021.pdf> (22.02.2025).

Wyniki badań

Większość gmin powiatu tarnowskiego leży w atrakcyjnym pod względem turystyczno-krajobrazowym obszarze. Znajduje to potwierdzenie również w wynikach zebranych ankiet. Prawie wszyscy respondenci stwierdzili, że gmina jest zdecydowanie atrakcyjna lub jest atrakcyjna, lecz ma niewykorzystany potencjał. Tylko w jednej z ankiet była mało pozytywna opinia dotycząca walorów turystycznych gminy (ryc. 1). Większość ankietowanych urzędników uznała ofertę turystyczną i kulturalną gmin za częściowo odpowiadającą na potrzeby mieszkańców oraz osób odwiedzających. Tylko w przypadku 3 gmin zdaniem urzędników oferta jest ciekawa i bardzo urozmaicona (ryc. 2).

Osoby odpowiedzialne za planowanie przestrzenne w gminie zapytano również o ocenę, w skali od 1 do 5, elementów przestrzeni publicznej, które wg ich opinii podniosłyby atrakcyjność turystyczną gminy. Wg ankietowanych w największym stopniu na poprawę wizerunku ma wpływ atrakcyjny i ładnie utrzymany plac centralny lub

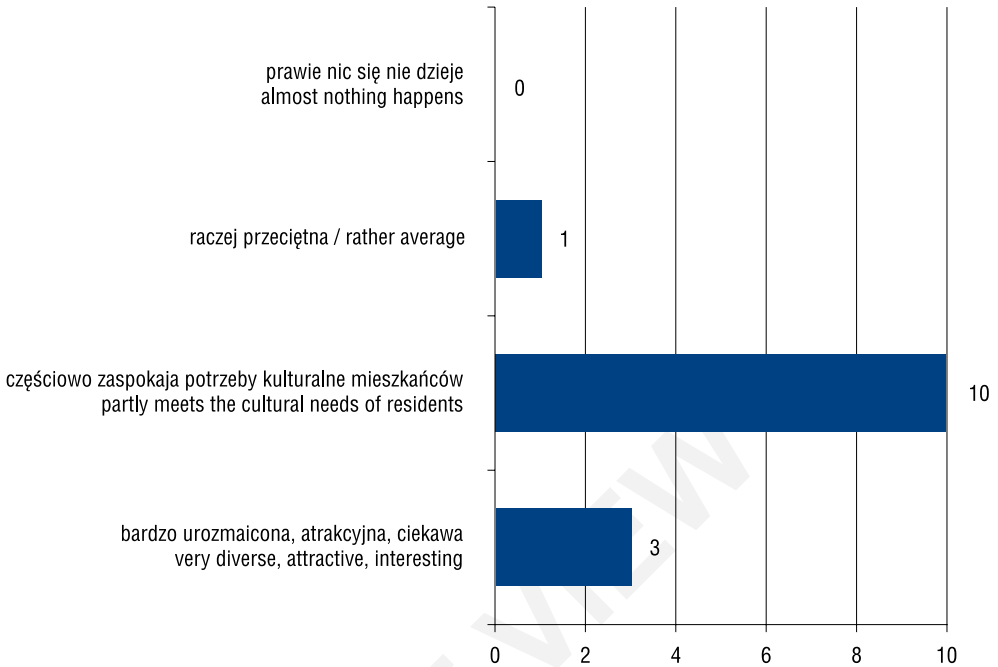

Ryc. 1. Atrakcyjność turystyczna gminy w opinii urzędników

Fig. 1. Tourist attractiveness of the municipality according to officials' opinions

Źródło: opracowanie własne.

Source: own elaboration.

Ryc. 2. Atrakcyjność oferty turystycznej, kulturalnej i sportowo-rekreacyjnej gminy w opinii
 Fig. 2. Attractiveness of the tourist, cultural, and sports-recreational offer of the municipality according to officials' opinions

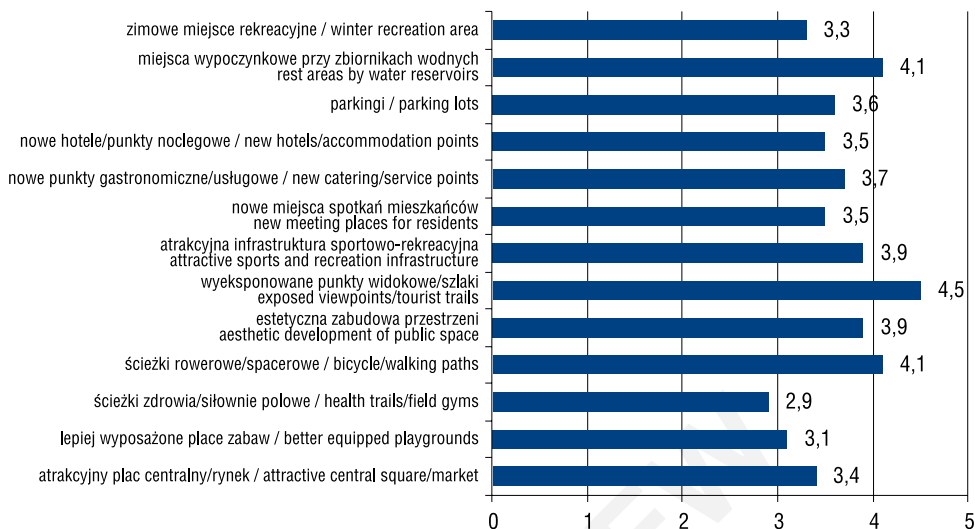
Źródło: opracowanie własne.

Source: own elaboration.

rynek, liczne ścieżki rowerowe i spacerowe, wyeksponowane punkty widokowe oraz infrastruktura sportowo – wypoczynkowa zwłaszcza przy zbiornikach wodnych oraz umożliwiającą uprawianie sportów zimowych (ryc. 3).

Te elementy przestrzeni wspólnej wg respondentów są też najczęściej wykorzystywane przez odwiedzających gminę turystów. W największym stopniu korzystają oni ze ścieżek rowerowych/spacerowych, punktów widokowych oraz parkingów, nieco rzadziej natomiast odwiedzają centrum wsi czy miejsca wypoczynkowe przy zbiornikach wodnych.

Mieszkańcy badanych gmin w podobnym stopniu jak turyści wykorzystują wskazane w ankiecie elementy przestrzeni publicznej. Ze względu na to, że infrastruktura sportowo-rekreacyjna zlokalizowana jest głównie w pobliżu szkół, jest też częściej wykorzystywana przez lokalną młodzież, dzieci i dorosłych, zarówno w celach do

Ryc. 3. Wpływ elementów przestrzeni publicznej na atrakcyjność miejscowości

Fig. 3. Impact of public space elements on the attractiveness of the town

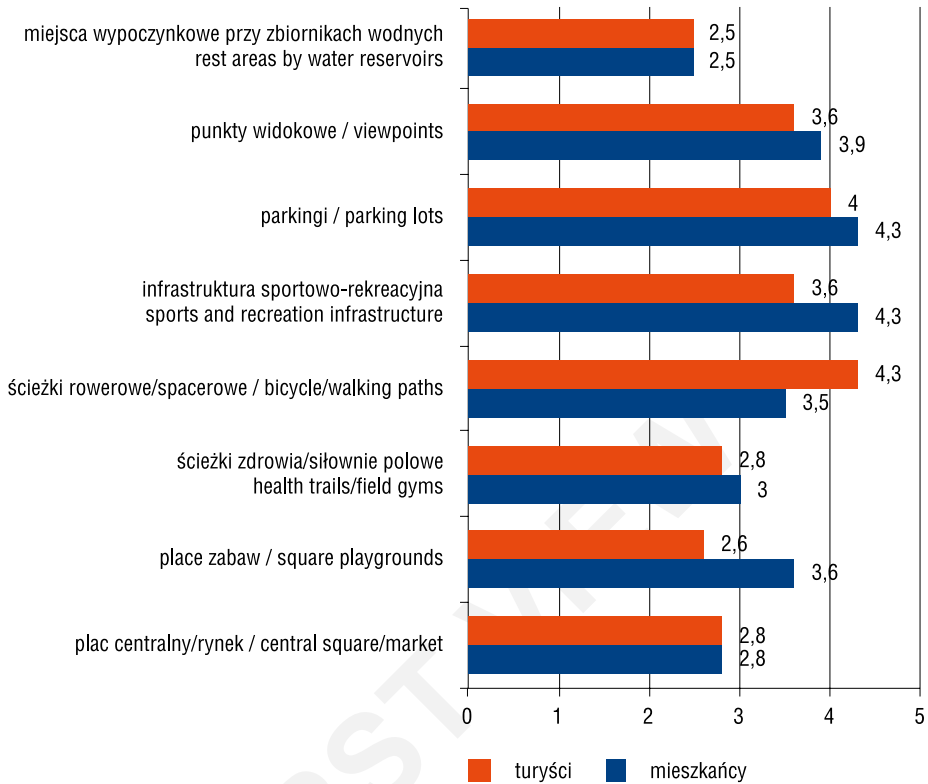
Źródło: opracowanie własne.

Source: own elaboration.

tego przeznaczonych, jak i do celów towarzyskich – jako miejsce spotkań, zbiórek przed wyjazdami itp. (ryc. 4).

Opinie turystów oraz mieszkańców na temat funkcjonowania przestrzeni wspólnej i wykorzystania jej są oficjalnie zbierane jedynie w jednej z gmin, w pozostałych nie ma urzędowych narzędzi do badania opinii publicznej w tej sprawie. Wszelkie informacje dotyczące infrastruktury turystyczno-wypoczynkowej docierają natomiast do urzędu gminy innymi kanałami, głównie przez punkt informacji turystycznej funkcjonujący na terenie gminy lub za pośrednictwem mieszkańców i osób zainteresowanych (ryc. 5).

Większość ankietowanych dopuszcza w planach rozwoju gminy tworzenie nowych przestrzeni wspólnych w postaci skwerów, placów, terenów zieleni, 10 na 14 ankietowanych urzędników z gmin wskazało na konieczność tworzenia terenów pod zabudowę mieszkaniową, a 8 na 14 respondentów chciałoby lokować na terenie gminy nowe punkty usługowe. Równie korzystne dla rozwoju gminy wydaje się też wyznaczenie szlaków turystycznych i punktów widokowych, ponieważ większość ankietowanych wskazała na chęć zamieszczenia w planie zagospodarowania nowych obiektów turystycznych na terenie gminy (ryc. 6).

Ryc. 4. Stopień wykorzystania elementów przestrzeni publicznej przez mieszkańców i turystów odwiedzających gminę

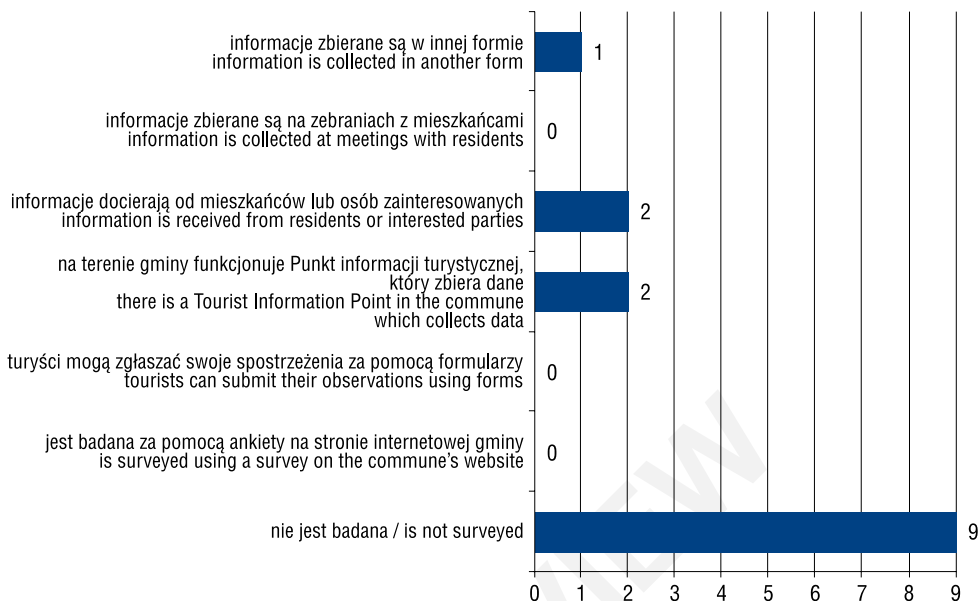
Fig. 4. Degree of use of public space elements by inhabitants and tourists visiting the commune

Źródło: oprac. własne.

Source: own elaboration.

Ogromne znaczenie przestrzeni publicznej w życiu mieszkańców oraz osób odwiedzających poszczególne miejscowości, w różnych celach, nie tylko turystycznych, jest doceniane przez planistów oraz osoby zarządzające gminami.

We wszystkich ankietowanych gminach w ciągu ostatniego roku przeprowadzono wiele działań, zmierzających do poprawy funkcjonowania przestrzeni publicznej, jej udoskonalenia czy rewitalizacji. Większość z działań związana była z uatrakcyjnieniem wizerunku gminy oraz poprawą jakości życia, nie tylko mieszkańców, lecz także turystów.

Ryc. 5. Zbieranie informacji dotyczących funkcjonowania przestrzeni publicznych oraz opinii turystów w gminach

Fig. 5. Collecting information on the functioning of public spaces and opinions of tourists in communes

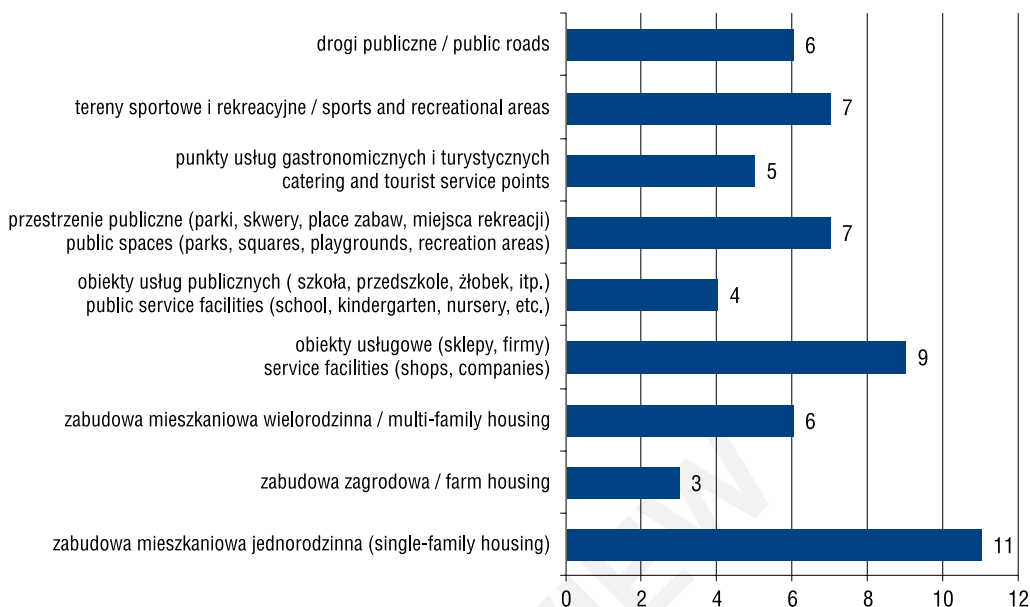
Źródło: oprac. własne.

Source: own elaboration.

Poprzez wywiady przeprowadzone telefonicznie zebrano informacje na temat najważniejszych inwestycji obejmujących przestrzeń publiczną, niedawno zakończonych lub trwających do tej pory w poszczególnych gminach, zapytano również o znaczenie tych inwestycji dla rozwoju potencjału turystycznego gminy.

Przeważająca część inwestycji w badanych gminach związana była z rewitalizacją lub utworzeniem infrastruktury rekreacyjnej: budową ścieżek rowerowych, placów zabaw czy boisk sportowych (hala sportowa w Bistuszowej, kompleks sportowy w Joninach, drogi rowerowe i boiska w Wierzchosławicach, Ośrodek Sportowo-Rekreacyjny Relaks w Łowczówku, w gminie Pleś na fot. 1).

Niektóre gminy postawiły na budowę infrastruktury wspierającej turystykę i edukację ekologiczną (Park Zdrojowy i Międzynarodowe Centrum Edukacji Ekologicznej w Ciężkowicach) lub na zwiększenie atrakcyjności turystycznej regionu

Ryc. 6. Elementy zabudowy terenu, które powinny się znaleźć w nowym planie zagospodarowania gminy w opinii urzędników

Fig. 6. Elements of land development that should be included in the new commune development plan in the opinion of officials

Źródło: oprac. własne.

Source: own elaboration.

Fot. 1. Zagospodarowanie terenu w Łowczówku wraz z modernizacją obiektu sportowo-rekreacyjnego Relaks – gmina Pleśna (fot. M. Kwiek)

Photo 1. Land development in Łowczówek along with the modernization of the sports and recreation facility Relaks – Pleśna commune (photo by M. Kwiek)

poprzez restaurację zabytkowych obiektów (modernizacja pałacu Dąbskich w Wojniczu, odbudowa ruin zamku w Melsztynie – fot. 2).

Prawie we wszystkich gminach dokonano rewitalizacji przestrzeni publicznych w centrum miejscowości, dostępnych zarówno dla turystów, jak i dla mieszkańców, odnowiono lub powiększono parkingi, chodniki, place handlowe (Ryglice, Zakliczyn, Lubcza, Czerмна, Szerzyny, Rzepiennik). W niektórych gminach wpisano do nowej strategii pomysły dotyczące poprawy oferty turystycznej, rozpoczęto prace nad wizualizacją zagospodarowania miejsc atrakcyjnych turystycznie (gmina Skrzyszów). Wymienione inicjatywy miały na celu głównie wspieranie rozwoju turystyki, tworzenie miejsc pracy oraz generowanie dochodów dla lokalnych społeczności.

Fot. 2. Prace nad zabezpieczeniem ruin zamku w Melsztynie (fot. M. Kwiek)

Photo 2. Works on securing the ruins of the castle in Melsztyn (photo by M. Kwiek)

Podsumowanie

Wsie oraz strefy podmiejskie miast, gdzie zachodzi proces suburbanizacji, należą obecnie do najszybciej rozwijających się regionów w kraju. Gminy podmiejskie przyciągają zarówno mieszkańców głównego miasta, nowych mieszkańców aglomeracji, jak i osoby, które tam mieszkały od dawna. Ich popularność wynika z wielu czynników, w tym z zapewnienia większej prywatności, wyższego poziomu bezpieczeństwa oraz powszechnego przekonania o lepszym dostępie do terenów rekreacyjnych w porównaniu z obszarami miejskimi (Mierzejewska 2011).

Wiele badań przeprowadzonych w Polsce i w Europie pokazuje, że coraz większe obszary wiejskie na obrzeżach dużych miast są zajmowane nie tylko przez osiedla mieszkaniowe, lecz także przez supermarkety, centra handlowe, parki biznesowe, specjalne strefy ekonomiczne, hurtownie, nowe zakłady przemysłowe, drogi, parkingi, ośrodki sportowe i rekreacyjne oraz inne formy nierolniczego użytkowania ziemi. Tereny te funkcjonują głównie w powiązaniu z miastami, bez większego wpływu na tradycyjną strukturę wsi, przy jednoczesnym znacznym zmniejszaniu się powierzchni gruntów rolnych wokół miast (Heffner 2016).

Ze względu na to, że wsie w coraz większym stopniu zaczynają wykorzystywać swoje walory przyrodnicze do celów turystycznych, promocyjnych, coraz większe znaczenie zaczyna odgrywać właściwe zagospodarowanie dostępnej przestrzeni publicznej. Przestrzeń ta to dobro wspólne nie tylko mieszkańców, lecz także turystów i biznesmenów, którzy zauważają potencjał w rozwijających się, nowoczesnych wsiach. Niestety w wielu miejscowościach występuje problem z odpowiednim zagospodarowaniem przestrzeni, eksponowaniem strategicznych z punktu widzenia rozwoju punktów, planowaniem i realizacją infrastruktury.

Zdaniem ekspertów zagospodarowanie przestrzeni w Polsce znajduje się w głębokim kryzysie. Brakuje racjonalnej, długoterminowej polityki przestrzennej i społecznej, która byłaby realizowana konsekwentnie i przy współudziale lokalnej społeczności. Brak rozwiniętych form planowania opartego na partycypacji społecznej prowadzi do tego, że potrzeby wspólnoty są często odsuwane na dalszy plan, ustępując miejsca doraźnym interesom ekonomicznym. Niedostatek strategii społecznie uprawomocnionych oraz polityki zintegrowanego rozwoju skutecznie utrudnia aktywny udział Polski we wspólnej polityce regionalnej i europejskiej (Wiszniowski 2016).

Odpowiednio zaplanowana oraz zlokalizowana przestrzeń publiczna to jednocześnie szansa dla mniej atrakcyjnych turystycznie miejscowości na przyciągnięcie potencjalnych turystów, nowych mieszkańców czy inwestorów. Spójna architektura regionalna, włączając w to elementy małej architektury oraz otaczającą je zielenią, wzmacnia spójność obszaru i wpływa na unikatową tożsamość miejsca. Dzięki temu teren staje się bardziej rozpoznawalny, a cechy podkreślające indywidualność

i odmienność miejscowości znacząco podnoszą jej atrakcyjność turystyczną, co może przyspieszyć jej rozwój (Podolska 2014). Dostrzegają to lokalne władze, które coraz częściej pozyskują dodatkowe fundusze na rewitalizację centrów wsi, infrastruktury sportowo-rekreacyjnej oraz budowę nowych obiektów przeznaczonych zarówno dla mieszkańców, jak i przyjezdnych.

W ankietowanych gminach znaczna część inwestycji prowadzonych w ostatnim czasie związana była właśnie z rozwojem ogólnodostępnej infrastruktury sportowo-rekreacyjnej lub turystycznej. Burmistrzowie i wójtowie gmin widzą w procesie rewitalizacji szansę na poprawę jakości życia mieszkańców oraz na przyciągnięcie większej liczby turystów. Również mieszkańcy chętnie korzystają z możliwości aktywnego uczestniczenia w życiu wsi, spędzają aktywnie czas na ścieżkach rowerowych/spacerowych, boiskach, siłowniach polowych, odwiedzają punkty widokowe i atrakcyjne przyrodniczo miejsca na terenie gminy. Mieszkańcy gminy interesują się rozwojem swojego miejsca zamieszkania, niejednokrotnie są jedynym kanałem wymiany informacji pomiędzy społecznością lokalną, turystami a urzędem gminy.

Przykład gmin powiatu tarnowskiego obrazuje, że kształtowanie przestrzeni publicznej na wsi jest zjawiskiem bardzo aktualnym i potrzebnym, jednocześnie wymagającym kontroli stopnia wykorzystania istniejących elementów przestrzeni wspólnej przez mieszkańców i osoby odwiedzające poszczególne miejscowości. Pozytywnym zjawiskiem jest włączenie mieszkańców w planowanie zagospodarowania przestrzennego gminy oraz korzystanie przez mieszkańców z dostępnej infrastruktury. Dzięki zaangażowaniu mieszkańców projekty uwzględniają ich interesy, stanowią temat wspólnych ustaleń pomiędzy społecznościami lokalnymi a władzami oraz łączą obydwie strony we współodpowiedzialności za podejmowane decyzje. Dopracowania w ankietowanych gminach wymagają jednak narzędzia kontroli sposobów wykorzystania funkcjonujących w gminie przestrzeni publicznych.

Literatura

- Balon J., Kraż P., 2021, *Nizina Nadwiślańska* (512.41), [w:] A. Richling, J. Solon, A. Macias [i in.] (red.), *Regionalna geografia fizyczna Polski*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, 462–463.
- Biczkowski M., Biczkowska M. 2017, *Rewitalizacja a odnowa wsi. Analiza porównawcza instrumentów Unii Europejskiej*, Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica, 29, 27-45.
- Borzyszkowski J., Bidłasiak M., 2016, *Mikroregiony fizycznogeograficzne*, Dział Wydawnictw IOS-PIB, Warszawa.
- Czapiewska G., 2018, *Wioski tematyczne w procesie odnowy wsi pomorskich*, Studia Obszarów Wiejskich, 49, 155–171.

- Czapiewska G., 2018, *Kształtowanie wiejskich przestrzeni publicznych. Przykład konkursu „Najlepsza przestrzeń publiczna województwa pomorskiego”*, Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica, 3, 5–25.
- Ćwik A., Szpara K., Krąż P., 2021, *Pogórze Ciężkowickie* (513.62), [w:] A. Richling, J. Solon, A. Macias [i in.] (red.), *Regionalna geografia fizyczna Polski*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, 497–509.
- Górka A., 2010, *Przestrzeń publiczna osiedla wiejskiego*, [w:] P. Lorens, J. Martyniuk-Pęczek (red.), *Problemy kształtowania przestrzeni publicznych*, Wydawnictwo Urbanista, Gdańsk.
- Heffner K., 2016, *Zmiany przestrzenne na obszarach wiejskich w Polsce w okresie transformacji i po wejściu do Unii Europejskiej*, Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, 167, 12–27.
- Helpa-Liszkowska K., 2013, *Dziedzictwo kulturowe jako czynnik rozwoju lokalnego*, Studia Oeconomica Posnaniensia, 1, 6(255), 6–17.
- Idziak W., 2008, *Wymyślić wieś od nowa. Wioski tematyczne*, Fundacja Wspomagania Wsi. Wydawnictwo Alta-Press, Koszalin.
- Idziak W., Wilczyński R. 2013, *Odnowa wsi. Przestrzeń, ludzie, działania*, Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA, Warszawa.
- Kalbarczyk E., 2020, *Przemiany przestrzeni publicznej na obszarach wiejskich – identyfikacja i ocena stanu rozwoju wybranych gmin województwa wielkopolskiego*, Acta Scientiarum Polonorum Administratio Locorum, 19(2), 77–84.
- Krzyżanowska K., 2014, *Skuteczność działań informacyjno-promocyjnych w turystyce wiejskiej*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Turystyki, 3(27): 41–55.
- Lorens P., Martyniuk-Pęczek J., 2010, *Zarządzanie rozwojem przestrzennym miast*, Wydawnictwo Urbanista, Gdańsk.
- Łanczont M., Chabudziński Ł., 2021, *Płaskowyż Tarnowski* (512.43), [w:] A. Richling, J. Solon, A. Macias [i in.] (red.), *Regionalna geografia fizyczna Polski*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, 463–464.
- Mastalska-Cetera B., Krajewski P., Oleszek J., 2014, *Kształtowanie przestrzeni publicznych we wsiach na terenie Ślęzańskiego Parku Krajobrazowego*, [w:] A. Włodarczyk (red.), *Traditional and new public spaces in rural areas*, Oficyna Wydawnicza PWSZ Nysa, 47–57.
- Medwecka-Kornaś A., 1976, *Szata roślinna dorzecza Białej Dunajcowej*, [w:] Z. Czepe (red.), *Wartości środowiska geograficznego dorzecza Białej Dunajcowej i zagadnienia jego ochrony*, Studia Ośrodka Dokumentacji Fizjograficznej V, PAN, Wrocław [etc.], 137–167.
- Medwecka-Kornaś A., Denisiuk Z., Dziewolski J., Szewczuk J., 1988, *Szata roślinna – potencjalna roślinność naturalna*, [w:] *Atlas województwa tarnowskiego*, Polska Akademia Nauk Oddział w Krakowie, Kraków.
- Mierzejewska L., 2011, *Przestrzeń publiczna strefy podmiejskiej (na przykładzie Poznania)*, [w:] M. Wdowicka, L. Mierzejewska (red.), *Problemy rozwoju lokalnego i regionalnego na początku XXI w.*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, 85–99.

- Nowak P., Myśliwska K., 2016, *Kapitał ludzki i społeczny a rozwój turystyki na obszarach wiejskich*, Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, 172, 21–42.
- Podolska A., 2014, *Przestrzenie publiczne na obszarach wiejskich Dolnego Śląska – studium porównawcze wybranych miejscowości*, [w:] A. Włodarczyk (red.), *Traditional and new public spaces in rural areas*, Oficyna Wydawnicza PWSZ Nysa, 65–77.
- Ratajczak W., 2018, *Przestrzeń publiczna w aspekcie geograficznym i społecznym*, Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, 183, 103–117.
- Sagan I., 2017, *Miasto. Nowa kwestia i nowa polityka*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Sikora J., Wartecka-Ważyńska A., 2016, *Reklama internetowa w promocji ruchu turystycznego na wsi*, Ekonomiczne Problemy Turystyki, 1, 211–224.
- Soszyński D., Gadaj P., Kołodyńska M., Muda K., Szewczyk A., 2012, *Problemy funkcjonowania i kształtowania wiejskich przestrzeni publicznych na przykładzie wybranych wsi gminy Uścimów na Polesiu Zachodnim*, Acta Scientiarum Polonorum Administratio Locorum, 3, 227–237.
- Szkaradkiewicz M., Kazak J., Szewrański S., 2014, *Współczesne przestrzenie publiczne w strefie suburbannej miasta Wrocławia*, [w:] A. Włodarczyk (red.), *Traditional and new public spaces in rural areas*, Oficyna wydawnicza PWSZ, Nysa, 145–155.
- Ślęczka A., 1976, *Budowa geologiczna dorzecza Białej Dunajcowej*, [w:] Z. Czeppe (red.), *Wartości środowiska geograficznego dorzecza Białej Dunajcowej i zagadnienia jego ochrony*, Studia Ośrodka Dokumentacji Fizjograficznej V, PAN, Wrocław [etc.], 13–31.
- Tomecka J., Korzeniowska A., 2017, *Rural public meeting space – selected examples from the Podkarpackie Voivodeship*, Przestrzeń Urbanistyka Architektura (PUA), 17: 329–340.
- Warczevska B., Warczewski W., 2014, *Przestrzeń publiczna nowych osiedli mieszkaniowych w strefie podmiejskiej Wrocławia*, [w:] A. Włodarczyk (red.), *Traditional and new public spaces in rural areas*, Oficyna Wydawnicza PWSZ, Nysa, 175–187.
- Wesołowska M., 2016, *Depopulacja wsi – szansa czy zagrożenie dla przestrzeni wiejskiej?* Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, 16: 250–272.
- Wilkin J., Nurzyńska I., 2016, *Polska wieś. Raport o stanie wsi*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Wiszniewski J., 2016, *Czynniki kształtujące przestrzenie publiczne*, Architectus, 2(46), 113–119.
- Wysocki M., 2009, *Dostępna przestrzeń publiczna*, Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego, Kraków.
- Zimnicka A., Czernik L., 2007, *Kształtowanie przestrzeni wsi podmiejskiej na przykładzie obszaru oddziaływania miasta Szczecin*, Wydawnictwo Hogben, Szczecin.

Źródła internetowe

- Atrakcje*, <https://www.it.tarnow.pl/atrakcje/> (10.11.2022).
- Wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości województwa małopolskiego z uwzględnieniem podziału na powiaty i gminy. Stan na styczeń 2021 r.* Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Krakowie, <https://www.wuoz.malopolska.pl/wp-content/uploads/2021/02/Rejestr-powiaty-stycze%C5%84-2021.pdf> (22.02.2025).

- <https://ciezkowice.pl/pl/523/0/centrum-uslug-turystycznych-i-komunalnych-w-ciezkowicach.html> (1.03.2023).
- <https://www.gminaradlow.pl/dla-turysty/o-gminie/historia-i-zabytki> (1.03.2023).
- <https://www.gromnik.pl/asp/niezbednik-turysty,184,1> (1.03.2023).
- <https://www.it.tarnow.pl/atracje/tarnow/zabytki-i-atracje/> (1.03.2023).
- <https://kultura-zakliczyn.pl/> (1.03.2023).
- <https://lisiagora.pl/gmina/historia/gminne-zabytki/> (1.03.2023).
- <https://www.plesna.pl/dla-turysty/atracje-turystyczne/> (1.03.2023).
- <https://rzepiennik.pl/dziedzictwo-kulturowe/> (1.03.2023).
- <https://samorząd.gov.pl/web/gmina-wietrzychowicem> (1.03.2023).
- <https://skrzyszow.pl/pl/277/0/turystyka-sport-kultura.html> (1.03.2023)
- <https://sp.powiat.tarnow.pl/index.php/gminy> (1.03.2023).
- <https://szerzyny.pl/zabytki/> (1.03.2023).
- <https://www.tuchow.pl/sport-turystyka/tuchowskie-zabytki-pomniki-historii/> (1.03.2023).
- <https://turystyka.ryglice.pl/> (1.03.2023).
- <https://wierzchoslawice.pl/dla-turysty/> (1.03.2023).
- <https://zabno.pl/dla-turystow/> (1.03.2023).

Magdalena Kwiek
Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej
Instytut Zarządzania i Spraw Społecznych
Katedra Turystyki i Badań Regionalnych
ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków
magdalena.kwiek@uken.krakow.pl
ORCID: 0000-0003-2550-9527